

चन्द्रसूर्यग्रहे पीतं पलमेकं पयोऽन्वितम् ।
वचायास्तत्क्षयं कुर्यात् महाप्रज्ञान्वितं गरम् ॥
भूनिम्बनिम्बत्रिफलापपटैश्च प्रदत्तं जलम् ।
पटोनीसुस्तकाभ्याश्च वासकेन च नाशयेत् ।
विस्कोटकानि व्यक्तानि नात्र कार्या विचारणा ।
कतकस्य पलं शङ्खं सैन्धवं व्युषणं वचा ॥
फेनो रसाङ्गनं क्षौद्रं विडङ्गानि मनःशिला ।
एषां वर्तिर्हन्ति काचं तिमिरं पटलं तथा ॥
प्रस्थे हे गण्डमालानां क्वाथयेद्गोमम्भसाम् ।
चतुर्भागावशेषेण तैलप्रस्थं विपाचयेत् ॥
काञ्जिकस्याङ्कं दत्त्वा पिष्टान्वेतानि दापयेत् ।
पुनर्वावा गोक्षुरकं सैन्धवं व्युषणं वचा ॥
सरलं सुरदारुश्च मञ्जिष्ठा कण्ठकारिका ।
नस्यपानाद्भरत्वेव कार्यशूलं हनुग्रहम् ॥
वाधित्यं सर्वरोगांश्च अङ्गुष्ठाश्च महेश्वर ! ॥

पलद्वयं सैन्धवश्च शुण्ठी चिकनकपञ्चकम् ।
पञ्चप्रस्थं त्वारनालं तैलप्रस्थं पचेत्ततः ।
ग्रहद्वयस्वरञ्जीहसर्ववातविकारानुत् ॥
उदुम्बरं वटञ्चत्तं जम्बूद्वयमथार्जुनम् ।
पिप्पलश्च कदम्बश्च पलाशं लोप्रतिन्दुकम् ॥
मधुकामासजंश्च वदरं पद्मकेशरम् ।
शिरिषवीजं कतकमेतत्क्वाथेन साधितम् ।
तैलं हन्ति त्रयाह्नेपाचिरकालभवानपि ॥
इति गारुडे १६८ अध्यायः ॥ * ॥

हरिश्चवाच ।

“पाठा हे रजनी कुष्ठमश्वगन्वाजमोदकम् ।
वचा चिकटुकश्चैव लवणं चूर्णसुक्तमम् ॥
ब्राह्मीरसे भावितश्च सर्पिर्मधुसमन्वितम् ।
सप्ताहं भक्षितं कुर्यान्मदैश्वर्यं मतिं पराम् ॥
सिद्धार्थकवचाहिङ्गुकारञ्च देवदारु च ।
मञ्जिष्ठा चिकना श्वेता शिरिषीषो रजनीद्वयम् ॥
प्रियङ्गुनिम्बत्रिकटु गोमूत्रेणावधर्षितम् ।
नस्यमालेपनश्चैव खानमुहूर्तनं तथा ॥
अपस्मारविषोन्मादशोषालक्ष्मीज्वरापहम् ।
भूतेभ्यश्च भयं हन्ति राजद्वारे च शासनम् ॥
निम्बकुष्ठे हरिरे हे शिशु सर्वपञ्जरः ।
देवदारु पटोलश्च धान्यं तक्रोणं धर्षितम् ॥
देहं तन्नाह्नागाजं वै अनेनोदत्तयेत्ततः ।

पामाः कुष्ठानि नश्येयुः कण्डुं पिटकसक्थिकीम् ॥
सासुत्रं सैन्धवं क्षारी राजिका लवणं विडम् ।
कटुलोहरजः कीटं चिहत् शूरश्चकं समम् ॥
दधिगोमूत्रपयसा मन्दपावकपाचितम् ।
एतन्नाभिवलं चूर्णं पिबेदुद्योगं वारिणा ॥
जीर्णं जीर्णं च युञ्जीत मासादिष्टतभोजनम् ।
नामिशूलं मूत्रशूलं गुल्मश्रीहर्भवश्च यत् ।
सर्वशूलहरं चूर्णं जठरानलदीपनम् ।
परिणामसमुत्पत्त्यं शूलस्य च हितं परम् ॥

अभयामलकं द्राक्षा पिप्पली कण्ठकारिका ।
शुङ्गं पुनर्वावा शुण्ठी जग्ध्वा काशं निहन्ति वै ॥
अभयामलकं द्राक्षा पाठा चैव विभीतकम् ।
शर्करा च समश्चैव जग्धं ज्वरहरं भवेत् ॥
चिकना वदरं द्राक्षा पिप्पली च विरेचकम् ॥

हरितकी सोष्णीरा लवणश्च विरेचकम् ॥

कूर्ममत्स्यासुमहिशगोश्टगालाश्च वानराः ।
विडालवर्हिकाकाश्च वराहीलूककुक्कुटाः ॥
हंस एषाश्च विष्मूत्रं मांसं वा रोमशोषितम् ।
धूपं दद्यात् ज्वरार्त्तंभ्य उन्मत्तेभ्यश्च श्रान्तये ॥
अपस्माराभिभूतेभ्यो यद्वात्तंभ्यश्च श्रान्तये ।
एतान्यौषधजातानि कथितानि महेश्वर ! ॥
निहन्ति यानि रोगाणि वृक्षमिन्द्राशनिर्वथा ।
औषधे भगवान् विष्णुः स्मृतोऽसौ रोगनुद्भवत् ॥
ध्यातोऽर्चितः स्तुतो वापि नात्र कार्या विचारणा ॥
इति गारुडे १६९ अध्यायः ॥

(विष्णुः) यथा महाभारते(विष्णोः सहस्रनाम-
कीर्तने । १३ । १७६ । ७७ ।

“अमृतांशुद्भवो भानुः प्रश्विन्दुः सुरेश्वरः ।
औषधं जगतः सेतुः सत्यधर्मः पराक्रमः” ॥
औषधं, स्त्री, (उषरे भवं । उषर + अण् ।) पांशव-
लवणम् । अयस्मान्मन्देदः । इति राजनिर्घण्टः ॥
(पांशवलवणशब्देऽस्य गुणादिकं ज्ञेयम् ॥)

औषधकं, स्त्री, (औषध + स्वार्थे कन् ।) मृत्तिका-
लवणम् । खारी लूण इति भाषा । तत्यर्थ्यायः ।
सार्वगुणम् २ सर्वसंसर्गलवणम् ३ उषरकम् ४
साम्बरम् ५ बज्जलवणम् ६ भेलकलवणम् ७
मिश्रम् ८ । अस्य गुणाः । कटुत्वम् । क्षारत्वम् ।
तिक्तत्वम् । वातकफनाशित्वम् । विदाहित्वम् ।
पित्तमलवन्धमूत्रसंशोषकारित्वम् । इति राज-
निर्घण्टः ॥

औषधकं, स्त्री, (उद्गाणां समूहः । उद्ग्रस्य विकारः
अवयवो वा । उद्ग्र + “गोत्रोद्गोद्गोभेति” ।
४ । २ । ३६ । वृत् ।) उद्ग्रसमूहः । इत्यमरः ॥
उटेर पाल इति भाषा । (उद्ग्रदुग्धार्थे यथा ॥
वामटे सूत्रस्थाने । ५ ॥

“इषद्भूतोऽलवणमौषधकं दीपनं लघु ।
शूलं वातकफानाह्नमिशोषोदराशंसाम्” ॥

औषधं, स्त्री, (उद्ग्रन् + अण् ।) उद्ग्रणो भावः ।
उष्णता ॥ (यथा रघुः । १७ । ३३ ।

“पूर्वराजवियोगौघौ छत्सस्य जगतो हृतम्” ॥

श्री

श्री अकारः । स तु अनुस्वारः । तन्वमते पञ्चदश-
स्वरवर्णः । (स तु पाणिन्यादिमते अयोगवाह एव
“अयोगवाहा विज्ञेया अत्रयस्थानभागिनः” ।
इत्युक्तेः । नस्ति योगः अक्षरसमाप्तायसूत्रेषु येषां
ते अयोगास्तथापि वाह्यन्ति शालधत्वकार्यं नि-
र्व्वाहयन्तीति वाहाः अयोगाश्च ते वाहाश्चेति
अयोगवाहा अनुस्वारविसर्गजिह्वाभूतीयोपाधा-
नीया इत्यर्थः ।)

विन्दुमात्रानुनासिकवर्णोऽयं अकार उच्चारणार्थः ।
वोपदेवेनास्य नुरिति संज्ञा कृता । स तु नकार-
मकारस्थानेऽपि भवति ॥ * ॥

“नुवोपवर्णं संबद्धौ मूत्रौ तु परगामिनौ ।
चत्वारोऽयोगवाहास्ता शालकर्मण्यचो मताः” ॥
इति दुर्गादासः ॥ * ॥

“अकारं विन्दुसंयुक्तं पीतविद्युत्समप्रभम् ।
पञ्चप्राणात्मकं वर्णं ब्रह्मादिदेवतामयम् ॥
सर्वज्ञानमयं वर्णं विन्दुत्रयसमन्वितम्” ॥
इति कामधेनुतन्त्रम् ॥ (वक्त्रियभाषायाम् ।) तस्य
लेखनप्रकारो यथा ।

“अकाररूपशीर्षं तु दक्षिणे विन्दुरूपिणी ।
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च क्रमशस्तासु तिष्ठति ॥
या तु विन्दुमयी रेखा सैवाद्या शक्तिरीरिता” ॥
इति वर्णोद्धारतन्त्रम् ॥ * ॥ अस्य नामानि यथा ।
“अकारश्चक्षुषो दन्तो घटिका समगुह्यकः ।
प्रद्युम्नः श्रीमुखी प्रीतिवीजयोनिर्दधन्ध्वजः ॥
परं शशी प्रमाणीशः सोमविन्दुः कलानिधिः ।
अक्षुरश्चेतना नादपूर्णा दुःखहरः शिवः ॥
शिवः शम्भुर्नरेशश्च सुखदुःखप्रवर्तकः ।
पूर्यिमा रेवती शुद्धः कन्याचरवियत्रविः ॥
अमृताकर्षिणी शून्यं विचित्रा व्योमरूपिणी ।
केदारो रात्रिनाशश्च कुञ्जिका चैव वृद्धः” ॥
इति तन्त्रशास्त्रम् ॥

अं, स्त्री, परं ब्रह्म । इत्येकाक्षरकोषः ॥ (महेश्वरः ।
यदुक्तम् महाभारते १३ । १७ । १२६ ।
“विन्दुर्विसर्गः सुमुखः शरः सर्वायुधः सहः” ॥)

श्री

अः अकारः स च विसर्गः । द्विविन्दुमात्रकण्ठव्या-
यं अकार उच्चारणार्थः । तन्वमते स च षोडश-
स्वरवर्णः । (पाणिन्यादिमते अयं अयोगवाह एव ।
अयोगवाहस्य व्युत्पत्तित्तु अनुस्वारशब्दे द्रष्टव्या ।)
वोपदेवेनास्य विरिति संज्ञा कृता । स तु सक्ता-
रकारयोः स्थानेऽपि भवति ॥ * ॥

“अकारं परमेशानि । विसर्गसहितं सदा ।
अकारं परमेशानि । रक्तविद्युत्प्रभामयम् ॥
पञ्चदेवमयो वर्णः पञ्चप्राणमयः सदा ।
सर्वज्ञानमयो वर्णः आत्मादितत्वसंयुतः ॥
विन्दुत्रयमयो वर्णः शक्तित्रयमयः सदा ।
किशोरवयसाः सर्वे गीतवाद्यादित्पराः ॥
शिवः युवती एताः स्वयं कुण्डली मूर्त्तिमान्” ॥
इति कामधेनुतन्त्रम् ॥ (वक्त्रियभाषायां) तस्य
लेखनप्रकारो यथा ।

“अकाररूपदत्ते तु द्विविन्दुरथ ऊर्द्धतः ।
ब्रह्मेशविष्णवस्तासु मात्रा शक्तिः समीरिता ॥
विन्दुद्वयान्विता रेखा सैवाद्या शक्तिरीरिता” ॥
इति वर्णोद्धारतन्त्रम् ॥ * ॥ अस्य नामानि यथा ।
“अः कण्ठको महासेनः कालापूर्णाश्रिता हरिः ।
इच्छा भद्रा गणेशश्च रतिर्विद्यासुखी सुखम् ॥
द्विविन्दुरसना सोमोऽनिरुद्धो दुःखखकः ।
दिगिङ्गः कुण्डलं वक्त्रं सर्गः शक्तिर्निश्चाकरः ॥
सुन्दरी सुयज्ञानन्ता गयानाथो महेश्वरः” ॥
इति तन्त्रशास्त्रम् ॥

अः, पुं, महेश्वरः । इत्येकाक्षरकोषः । (यदुक्तम्,
महाभारते १३ । १७ । १२६ ।
“विन्दुर्विसर्गः सुमुखः शरः सर्वायुधः सहः” ॥)

